

שני המסעות

בין חומש שמות לחומש במדבר יש קווי דמיון מפליאים. שניהם עוסקים במסעות. שניהם מציגים את בני ישראל ככפויי טובה וקשי עורף. בשניהם סיפורים על תלונות העם בענייני מאכל ומשקה. בכל אחד מהם חוטאים בני ישראל חטא גדול: חטא העגל בחומש שמות, חטא המרגלים בחומש במדבר. בשני החטאים הללו ה' מאיים לכלות את העם ולהתחיל מחדש עם משה. ובשתי הפעמים תחינותיו הכנות של משה משכנעות את ה' לסלוח לעם. הקורא בחומש במדבר עלול להרגיש בקלות דוֹהֵיו. כבר היינו שם פעם.

אבל יש הבדל חשוב ביניהם. חומש שמות עוסק במסע מ- . חומש במדבר – במסע אל- . שמות הוא סיפורה של בריחה משעבוד. בלשונות אחרות הוא אף נקרא "אקסודוס", חומש היציאה, העזיבה. בספר במדבר, לעומת זאת, מצרים היא כבר זיכרון ישן. העם שהה במדבר תקופה ממושכת. הוא כבר קיבל את התורה ובנה את המשכן. עכשיו הוא מוכן להמשיך הלאה. בני ישראל מביטים קדימה, לא לאחור. הם חושבים לא על הסכנות שבבריחה ממצרים, אלא על הסכנות והאפשרויות ביעד שהם נוסעים אליו, בארץ המובטחת.

לו היינו קוראים את התורה לראשונה, היינו מניחים שחלק זה של המסע יהיה נינוח יותר, שהעם יהיה אופטימי

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

יותר, שהתקווה תנשוב כרוח בענפיו. הרי הסכנות הגדולות כבר חלפו. סרבנותו הממושכת של פרעה פינתה את מקומה לשילוח העם. בים סוף העם ניצל בדרך נס. לאחר מכן העמלקים תקפו אותו – והוא ניצח אותם. מה עוד יכול להדאיג אותם עכשיו? הם יודעים מניסיונם שכאשר ה' איתם, שום כוח שבעולם לא יוכל להם.

ובכל זאת קורה ההפך. מצב הרוח הלאומי בספר במדבר קודר במידה ניכרת מזה שבספר שמות. המרידות חמורות יותר. מנהיגותו של משה בוטחת פחות. אנו צופים בו נכנע לפעמים לכעס ולייאוש. התורה, בריאליזם מרשים, מספרת לנו דבר הנוגד את האינטואיציה שלנו, דבר בעל חשיבות רבה. **המסע מ- תמיד קל יותר מהמסע אל-.**

כך הוא הדבר בפוליטיקה. כדי להדיח שליט עריץ נדרשת לפעמים מהפכה, אך קל יותר לחולל מהפכה מליצור חברה חופשית באמת, עם שלטון חוק ועם יחס מכבד לזכויות אדם. האביב הערבי – על התקוות הגדולות שעורר ועל מורשת המדינות־הכושלות, מלחמות האזרחים והטרור שהנחיל – הוא דוגמה מאלפת לכך. כזו היא גם ההיסטוריה של יוגוסלביה שלאחר טיטו ושל רוסיה בזמננו.

וכך הוא גם בחייו של היחיד. ידועים לנו סיפורים לאיך־ספור על יהודים בעידן המודרני שגמרו אומר לצאת מהגטו הרוחני, להשתחרר מהקרתנות והנחשלות שהם ייחסו לבני עמם. הם נחלו הצלחות מרשימות בתחומים רבים, אך סופם שמצאו את עצמם, ממש כמו האנוסים בספרד בזמנו, קירחים מכאן ומכאן, מחוץ לביתם היהודי הישן אך גם בלתי־רצויים בהיכלותיה של החברה הגויית.

משום כך, כאשר ניגשים אליי תלמידים ומבקשים עצה לחייהם המקצועיים, אני אומר להם שהדבר החשוב ביותר הוא החלום. חלמו על מה שאתם רוצים לעשות, להיות, להשיג. חלמו על הפרק שאתם רוצים לכתוב בסיפור הגדול של עמנו. חלמו על החותם שאתם חפצים להותיר בעולם. "בחלום", אמר המשורר ו"ב ייטס, "מתחילה האחריות". אינני בטוח שאני יודע למה הוא התכוון, אך בזאת אני בטוח: שבחלום מתחיל היעד. החלומות הם הפתח לחשיבה על העתיד. הם מצביעים לנו על הכיוון של מסענו.

מדהים אותי לראות מה רבים האנשים שאינם חולמים לעצמם עתיד ברצינות. הם יכולים להשקיע חודשים ארוכים בתכנון חופשה, אך לתכנון חייהם לא יקדישו ולו יום. הם זורמים עם החיים. הם מחכים "שמשוהו יקרה", כשם שפר סיפוריו של יאיר אגמון. אין זה המרשם המומלץ לחיים. "כל מקום שנאמר 'יֵהי' אינו אלא לשון צער", אמרו חז"ל.¹ אם אנו מניחים לדברים להיות, ונותרים פאסיביים, אנו מותירים את מסלול חיינו בידי גורמים חיצוניים. כמובן, גורמים חיצוניים ישפיעו על חיינו בכל מקרה. גם אדם היודע היטב מה הוא רוצה להשיג בחייו נתון תמיד להתרחשויות בלתי צפויות, למהלכים שגויים, להחלטות גרועות, למכשולים ולכישלונות. ובכל זאת, אם אנחנו יודעים לאן אנו רוצים להגיע, בסופו של דבר נחזור למסלול.

מחבר ספרי העזרה העצמית טים פֶּריס שאל אותי שאלה מעניינת: "כשאתה מרגיש מוצף או לא ממוקד, מה אתה עושה?" אמרתי לו שזמן קצר לפני שנתמניתי לרב ראשי בבריטניה, ב-1991, הבנתי שעצם הלחץ שגורמות התרחשויות בלתי-צפויות בכלל, ובחיי של איש ציבור בפרט, עלול להוריד את האדם

לתופעה הזו יש סיבה ביולוגית. בגנום שלנו צרובה הנטייה להגיב בחריפות לסכנות. בשעת סכנה, העמוקים שבאינסטינקטים שלנו מתעוררים. אנו נכנסים למצב של הילחם-או-ברח. חושינו נדרכים, תשומת לבנו מתחדדת והאדרנלין מציף את עורקינו. לפעמים, כשאנו נמלטים ממהו, אנו אוזרים כוחות שלא ידענו שיש לנו.

בריחה אל משהו היא כבר דבר אחר לגמרי. במקרה הזה אנו בונים לעצמנו בית - בית ממש או בית מטפורי - במקום שלא היינו בו קודם. אנו נעשים "גרים בארץ נוכרייה". עלינו לרכוש כישורים חדשים, לשאת באחריות חדשה, לפתח כוחות חדשים. דרושים לנו לשם כך דמיון וכוח-רצון. אנו נזקקים ליכולת אנושית ייחודית: לתאר לעצמנו עתיד שטרם היה, ולפעול למימושו. הבריחה אל- היא מסע אל הבלתי-נודע.

זה היה ההבדל בין אברם לבין תרח אביו. התורה מספרת לנו: "וַיִּקַּח תָּרַח אֶת אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן הָרָן בֶּן בְּנוֹ וְאֶת שְׂרֵי פִלְתוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ, וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּר פְּשְׁדִים לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנַעַן; וַיָּבֹאוּ עַד חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם" (בראשית יא, לא). היה לתרח די כוח-רצון לעזוב את אור כשדים, אך לא להשלים את מסעו לכנען; לעשות את המסע מ- אך לא את המסע אל-. הוא נתקע בחרן. אברהם צריך היה להשלים את המסע.

להיות יהודי הוא לדעת כי החיים הם, במובן מסוים, מסע. כאלה היו חייו של אברהם. כאלה היו גם חיי משה. וכאלה הם חיינו, כאומה וכיחידים. על כן חשוב כל כך לדעת כבר מן ההתחלה לאן מועדות פנינו, ולא לשכוח זאת ולא לוותר על כך. כי קל לעזוב, אך קל הרבה פחות להגיע.

ממסלולו. כאשר שאל משהו את ראש ממשלת בריטניה הרולד מקמילן ממה הוא מפקד יותר מכול השיב הלה: "אירועים, נערי היקר, אירועים". על כן התחוויר לי שעליי להגדיר את מטרותי מראש, באופן שיבטיח שלא אשכח אותן ושלא אסטה מהן.

ב־1991 עוד לא היו לנו סמארטפונים ויומנים ממוחשבים. השתמשתי ביומן כיס. על הכריכה הקדמית של יומן הכיס שלי כתבתי את מטרות חיי. פירוש הדבר היה שראיתי אותן בכל פעם ששלפתי את יומני. זו הייתה תזכורת שקיבלתי כמה פעמים ביום. המטרות עודן רשומות לפניי, והן לא השתנו בכל השנים שעברו מאז. אינני יודע עד כמה הצלחתי, אבל אני יודע שאף פעם לא שכחתי לאן אני הולך. אף פעם לא איבדתי קשר עין עם היעד.

נסיעה מ- היא קלה. ידעתי שאני צריך לסתום חורים בהשכלה שלי בתחומי הקודש ובתחומי החול. ידעתי שיש לי הרגלים רעים שאני צריך לרפא; אני עדיין עובד על זה. אבל האתגר האמיתי הוא לדעת לאן ה' רוצה שאסע. איזו משימה מוטל עלינו לעשות בעולם, בזמן הזה ובמקום הזה ובכישורים שיש לנו? התשובה לכך היא היעד שאנו מקלידים במערכת הניווט הלוויינית שלנו במסע שנקרא "החיים".

בני ישראל עשו במסעם שורה של טעויות. הם התמקדו יותר מדי בהווה (אוכל, מים) ופחות מדי בעתיד. כשעמדו בפני קשיים היו להם עודף פחד ומחסור באמונה. הם התעקשו להביט אחורה, אל הדברים כפי שהיו, במקום להביט קדימה, אל הדברים כפי שהם יכולים להיות. התוצאה הייתה שדור שלם, כמעט, גורלו היה כגורל תרח: הם ידעו איך לצאת אבל לא איך להגיע. הם חוו את יציאת מצרים אך לא את הכניסה לארץ כנען.

תשובתי לשאלתו של טים פריס, "מה אתה עושה כשאתה מרגיש מוצף או לא ממוקד", הייתה אפוא רעיון משנה־חיים: זכרו את היעד. הדבר יעזור לכם לעשות את ההבחנה החשובה ביותר בחיים: ההבחנה בין הזדמנות שיש לקפוץ עליה לבין פיתוי שצריך לעמוד בפניו.